

A Ko e 'imisi 'o e 'Otua (Kolose 1:15a)

- ❖ 'E lava ke hoko ha 'imisi ko ha tatau 'o e mo'oni (ko ha 'ata, ko ha holokalami, ko ha fakatātā), pe na'a mo ha me'a fakakaukau'i (ko ha tā). Ka 'oku mahulu hake 'a e fakakaukau fakatohitapu 'o e 'imisi 'i he me'a ko ia.
- ❖ Na'e fakatupu 'e he 'Otua 'a 'Atama mo 'Ivi 'i hono 'imisi (Sen. 1:27), pea fanau'i 'e 'Atama ha foha 'i hono 'imisi 'o'ona (Sen. 5:3). 'Oku 'ikai ko ha ngaahi tatau eni 'o e me'a mo'oni, ngaahi fa'ifa'itaki'anga, pe ngaahi fakakaukau fakatupu 'o 'enau fakakaukau. Ko e ngaahi me'a tatau fakasino, faka'atamai, mo fakasosiale...
- ❖ 'Oku pehē 'e Paula, ko e lao fakaeouaú, ko e 'ata pē, "'o 'ikai ko e 'imisi tonu 'o e ngaahi me'á" (Hep. 10:1), 'o fakahu'unga ai 'a e "'imisi = mo'oni".
- ❖ Ko e fehu'í: Na'e tatau nai 'a Sisū mo e 'Otuá, pe tatau mo e 'Otuá? Tānaki atu ki hono toutou tuku kiate ia 'a e huafa faka'otua ko e "Ko au," na'e pehē mahino 'e Sisū: "Ko au mo e Tamaí 'okú ma taha" (Sione 10:30); "Ko ia kuó ne mamata kiate aú kuó ne mamata ki he Tamaí" (Sione 14:9)

B Ko e 'uluaki foha (Kolose 1:15e-17)

- ❖ "Ko e "'Uluaki" 'oku 'uhinga ia ki he 'uluaki fakatupu. Ko ia ai, 'oku ako'i 'e he ni'ihi ko Sisu 'a e 'uluaki fakatupu 'e he 'Otua (Kol. 1:15). Ka, hangē ko e fo'i lea "'imisi," ko e fo'i lea "'uluaki fānaú" 'oku 'i ai hono 'uhinga fakatohitapu 'oku lahi ange.
- ❖ Ko 'Aisake 'a e 'uluaki foha kae 'ikai ko 'Isime'eli; Ko Sēkope 'a e 'uluaki fohá 'o fetongi 'a 'Īsoa; Ko Siosifa 'a e 'uluaki fohá kae 'ikai ko Lūpeni; Ko Tevita 'a e 'uluaki foha kae 'ikai ko 'Eliapi (Saame 89:27). Na'a nau 'uluaki fanau kotoa koe'uhi na'a nau ma'u 'a e tu'unga mā'olunga 'i honau fanga tokouá, 'o 'ikai koe'uhi na'e 'uluaki fanau'i kinautolu.
- ❖ 'Oku lave 'a Paula ki he tu'unga mu'omu'a ko 'eni 'ia Kolose. Ke faka'ehi'ehi mei ha veiveiua ki hono natula, 'oku ne faka'uhinga'i 'a e ongo 'ulungaanga faka'otua 'e ua kiate ia: ko e fakatupu 'o e me'a kotoa pe 'oku 'i ai (Kol. 1:16; 'Ais. 45:18); pea mo hono me'atokoni (Kol. 1:17; Same 119:91)

C Ko e 'ulu 'o e Siasi (Kolose 1:18a)

- ❖ 'I he ngaahi lea 'e ni'ihi (hangē ko e lea faka-Katalaní pe faka-Pilitāniá) 'oku toe liliu 'a e fo'i lea ko e "'ulú" ko e "'eiki" pe "puleako," he ko e 'uhinga fakatātā ia 'o e "'ulú." 'Oku pehē foki 'a e me'á ni 'i he lea faka-Hepeluú. Hangē ko 'ení, 'oku totonu ke liliu 'a e "fakanofa ma'anautolu ha 'ulu 'e taha" (Hos. 1:11 NKJV) ko e "te nau fakanofa ha taki 'e taha" (NIV).
- ❖ Ko e 'uhinga foki 'eni 'oku ngāue'aki 'e Paula 'a e fo'i lea ni 'i he'ene faka'aonga'i ia kia Kalaisi.
- ❖ Ka 'oku toe tanaki mai foki 'e Paula ha 'uhinga fakatata ki he sino. Kapau ko Kalaisi 'a e 'ulú, ko kitautolu —'a e siasí —ko e sinó. Mei he fakakaukau ko eni 'oku 'asi mai ai:
 - 'Oku fiema'u kotoa kitautolu (1 Kol. 12:15)
 - 'Oku taki taha 'i ai 'ene ngāue (1 Kol. 12:17)
 - 'Oku 'ikai te tau lava 'o manuki'i ha taha (1 Kol. 12:21)
 - 'Oku 'ikai ha kau tui "ma'ulalo" (1 Kol. 12:22-24) .
 - 'E tou fetokaga'aki (1 Kol. 12:25-26)

D Ko e kamata'anga (Kolose 1:18e)

- ❖ Ko e fo'i lea 'oku liliu ko e "kamata'anga" ko e archē (ἀρχή), ko e fo'i lea faka-Kalisi 'oku 'uhinga ki he kamata'anga, tupu'anga, 'uluaki tupu'anga pe tefito'i mo'oni, ka 'oku toe 'uhinga ia ki he pule, mafai, mafai pe pule'anga, 'o makatu'unga lahi 'i he 'ātakai 'o e fakamatata.
- ❖ Te tau lava 'o pehē ko e fo'i lea ko 'ení, 'i hono faka'aonga'i kia Kalaisí, 'e lava ke ne ma'u 'a e ngaahi 'uhinga kotoa ko 'ení. Ko Sisū 'a e tupu'anga 'o e me'a kotoa pē [ko e 'imisi 'o e 'Otuá], ko e tupu'anga na'e fakatupu ai 'a e me'a kotoa pē [ko e 'uluaki 'o e fakatupú], ko e pule mā'olunga tahá [ko e 'ulú]. Ko e ngaahi me'á ni kotoa 'okú ne 'oange kiate ia 'a e tu'unga mā'olungá.
- ❖ 'Oku fakahū heni 'e Paula 'a e hingoa "ko e 'uluaki foha mei he pekia" (neongo na'e 'ikai ko Sisū 'a e 'uluaki toetu'u, ka ko Mosese). Ko 'ene ikuna 'i he mate 'oku toe 'uhinga ia ki he'ene ikuna 'i he angahala pea mo hono mafai ke toe fakatupu kitautolu 'i hono 'imisi.

E Ko e Tokotaha Fakalelei (Kolose 1:19-20)

- ❖ Ko e me'a na'e fai 'e Sisu, na'e iku ai 'o ne ma'u 'a e tu'unga 'uluaki 'i he me'a kotoa pe. Fakatatau kia Paula, 'oku taau 'a Kalaisi mo e ngaahi hingoa fakalakanga kotoa ko 'ení "he na'e finangalo 'a e 'Otuá ke nofo 'iate ia 'a hono fonu kotoa pē" (Kolose 1:19). Ko hono fakalea 'e tahá, ko Sisuú ko e 'Otua kakato ia pea ko e tangata kakato. "Kuo mau mamata ki hono nāunaú, [...] 'oku fonu 'i he 'alo'ofá mo e mo'oni" (Sione 1:14) .
- ❖ 'I he'ene pekia 'i he kolosi pea toetu'u, na'e fakakakato ai 'e Sisu 'a e ngaahi fiema'u 'oku fiema'u ke fakalelei'i 'aki 'a e tangata mo e 'Otua (Kol. 1:20).
- ❖ 'Oku lava ke tau mahino'i kuó ne fakalelei mo e 'Otuá 'a e "ngaahi me'a 'i māmaní." Ka'e ne'e ina fakatokatoka feafea'i mo ia ia te haha'i 'aē 'e 'i selo?
- ❖ Kuo lava 'e he 'univeesi kotoa 'o sio mahino ki he natula 'o e kovi. Ko ia, 'oku fakatonuhia'i ai 'a e 'ulungaanga 'o e 'Otua 'i Hevani mo Mamani fakatou'osi.